

A SZEKULÁRIS NÖVEKEDÉSVÁLTOZÁS DUNA—TISZA-KÖZI NÉPESSÉGEKNÉL

Írta: HENKEY GYULA

(Katona József Múzeum, Kecskemét)

Az emberiség termetátlagának növekedése — a szekuláris trend jelensége — általánosan ismert és az ún. *Hultkrantz-féle* szám ma már tankönyvi adat (LIPTÁK 1969, WALTER 1970). A hazai irodalomban azonban — ellentétben az akcelerációval foglalkozó közlemények nagy számával — kevés e kérdést érintő közleményt találunk (VÉLI 1954, 1957, 1967). A szekuláris növekedés-változás jelensége 1957 és 1971 között folytatott etnikai embertani vizsgálatokban közvetlenül megfigyelhető, mert a fiatalabb korosztályok termete folyamatosan növekszik, és így már vizsgálati eredményeimet is jelentősen befolyásolta. Ez indított arra, hogy e jelenséggel egy rövid, előzetes közleményben foglalkozzam.

A Duna-Tisza közti népesség termetnövekedésének tanulmányozásához egyelőre nyolc község (Fülöpszállás, Szabadszállás, Homokmégy, Fajszt, Szakmár, Kunszállás, Lajosmizse és Jászdózsza) lakossága közül a 24—33, a 24—50 és a 24—60 évesek testmagasságának átlagait közlöm. A 24—50 éves korcsoport adatait tekintem mértékadónak és ahhoz hasonlítok. A fenti nyolc községben 3800 felnőtt személyt vizsgáltam.

1959 óta a falvakban fokozatosan csökken a 24 éven aluliak száma. A kis esetszám miatt a 18—23 éves férfiak és 16—23 éves nők adatait nem is közlöm a táblázatokban. Fajszt és Jászdózsa a 24—33 évesek száma is feltűnően alacsony; ez a helyzet az előbbi községben az országos átlagnál nagyobb — már a XX. század eleje óta észlelhető — születéscsökkenéssel, az utóbbiban pedig a fiatal korosztályok nagy mértékű ideiglenes vagy végleges falun kívüli munkavállalásával kapcsolatos.

A vizsgálati eredményeket az 1. és 2. táblázatban közlöm. Ezek alapján a termettel kapcsolatos megfigyeléseim lényegét az alábbiakban kísérlem meg összefoglalni:

1. Az 1937 után születettek testmagassága lényegesen nagyobb, mint az idősebb korosztályoké, de kisebb mértékű termetnövekedés már az 1924—1928 közötti évszámoktól kezdve kimutatható.

2. A vizsgált nyolc községben a 24—50 évesek testmagasságának átlaga a férfiaknál 167,96—170,13, a nőknél 156,53—158,45 cm között variál. (EIBEN 1970) a mai magyarok átlagos termetét férfiaknál 169,0, nőknél 157,5 cm-re becsüli.)

3. A 24—33 évesek testmagassága a férfiaknál 0,96—1,90 cm-rel, a nőknél 0,80—1,72 cm-rel nagyobb, mint a 24—50 éveseknél.

4. A termet a 18—23 éves férfiaknál és a 16—23 éves nőknél általában még 1969 és 1971 között is tovább emelkedett. A testmagasság e korcsoportnál az 1963 után vizsgált községekben a férfiaknál 170,40—172,93, a nőknél 157,60—

I. táblázat

Különböző korcsoportú Duna–Tisza közti férfiak termete 1957–1971 között
(a 24–50 éves korcsoporthoz képest mutatkozó különbséget a *d* oszlopban adjuk meg)

Tab. 1. Statur von Männern verschiedener Altersgruppe aus dem Donau–Theiß-Zwischenstromland zwischen den Jahren 1957–1961 (der Unterschied zur Altersgruppe der 24–50-jährigen wird in der *d*-Säule angegeben)

Vizgálat helye és éve Ort und Jahr der Untersuchung	Korcsoport (év) Altersgruppe (Jahr)	N	M ± m	d	s	V
Fülöpszállás 1957–59	24–33	48	170,67 0,86	+1,28	5,97	153–180
	24–50	109	169,39 0,54	—	5,68	153–181
	24–60	164	168,28 0,47	–1,11	6,11	150–182
Szabadszállás 1959–61	24–33	42	170,46 0,89	+1,76	5,83	159–184
	24–50	105	168,70 0,60	—	6,17	155–184
	24–60	171	167,67 0,46	–1,03	6,36	150–184
Homokmégy 1961–62	24–33	39	169,32 0,93	+1,10	5,77	156–180
	24–50	121	168,22 0,58	—	6,35	150–181
	24–60	171	167,79 0,45	–0,43	6,23	150–181
Fajsz 1964–65	24–33	25	169,40 0,99	+1,71	4,98	159–180
	24–50	99	167,96 0,54	—	5,33	155–180
	24–60	156	167,66 0,45	–0,30	5,63	153–187
Szakmár 1964–65	24–33	61	171,18 0,85	+1,90	6,70	157–188
	24–50	180	169,28 0,46	—	6,22	153–188
	24–60	231	168,87 0,39	–0,41	5,87	153–188
Kunszállás 1969–70	24–33	50	169,12 0,80	+0,96	5,66	154–179
	24–50	129	168,16 0,48	—	5,53	151–179
	24–60	153	167,35 0,46	–0,81	5,73	151–179
Lajosmizse 1970–71	24–33	78	171,72 0,69	+1,59	6,03	160–169
	24–50	223	170,13 0,40	—	6,00	152–190
	24–60	271	169,68 0,35	–0,45	5,89	152–190
Jászdózsza 1971	24–33	28	170,75 1,33	+1,14	7,04	156–183
	24–50	103	169,61 0,66	—	6,67	151–183
	24–60	140	168,84 0,54	–0,77	6,43	151–183

160,17 cm között ingadozik. Az 1937 után születetteknél észlelhető termetnövekedés alapján várható, hogy az 1980-as évek végén a 24–50 évesek testmagasságának átlaga a Duna-Tisza közén férfiaknál 171,0, a nőknél 158,5 cm körül lesz.

Az 1968–69 évi budapesti vizsgálatok eredményei szerint a fiúknál 17, a lányoknál 15 éves kor után a termet számottevően nem emelkedett (EIBEN–HEGEDŰS–BÁNHEGYI–KIS–MONDA–TASNÁDI 1971), így a fenti becslés az 1963 után vizsgált 18–23 éves férfiak és 16–23 éves nők átlagait tükrözi. Figyelembe vettem a tápéi (FARKAS–LIPTÁK 1970) és a dömsödi (KELEMEN 1968) fiatalok adatait is.

2. táblázat

Különböző korcsoportú Duna–Tisza közí nők termete 1957–1971 között
(a 24–50 éves korcsoporthoz képest mutatkozó különbséget a *d* oszlopban adjuk meg)

Tab. 2. Statur von Frauen verschiedener Altersgruppe aus dem Donau–Theiß-Zwischenstromland zwischen den Jahren 1957–1971 (der Unterschied zur Altersgruppe der 24–50jährigen wird in der *d*-Säule angegeben)

Vizsgálat helye és éve Ort und Jahr der Untersuchung	Korcsoport (év) Altersgruppe (Jahr)	<i>N</i>	<i>M</i> ± <i>m</i>	<i>d</i>	<i>s</i>	<i>V</i>
Fülöpszállás 1957–59	24–33	51	158,29 0,68	+1,17	4,87	147–166
	24–50	127	157,12 0,45	—	5,06	146–169
	24–60	167	156,54 0,38	–0,58	5,00	144–169
Szabadszállás 1959–61	24–33	55	157,95 0,79	+1,03	5,87	144–173
	24–50	117	156,92 0,54	—	5,85	143–173
	24–60	161	156,37 0,47	–0,55	5,96	143–173
Homokmégy 1961–62	24–33	47	158,04 0,75	+1,24	5,12	150–170
	24–50	117	156,80 0,49	—	5,29	142–170
	24–60	152	156,39 0,43	–0,41	5,27	142–170
Fajsz 1964–65	24–33	35	158,86 1,14	+1,46	6,74	149–182
	24–50	94	157,40 0,57	—	5,58	146–182
	24–60	140	156,77 0,48	–0,63	5,77	143–182
Szakmár 1964–65	24–33	72	159,37 0,60	+1,49	5,13	150–171
	24–50	204	157,88 0,35	—	4,95	147–171
	24–60	232	157,65 0,33	–0,23	5,04	146–171
Kunszállás 1969–70	24–33	55	157,95 0,69	+1,42	5,08	144–168
	24–50	129	156,53 0,45	—	5,13	144–168
	24–60	151	155,78 0,43	–0,75	5,36	144–168
Lajosmizse 1970–71	24–33	67	159,25 0,57	+0,80	4,73	148–169
	24–50	227	158,45 0,35	—	5,27	146–172
	24–60	261	158,06 0,34	–0,39	5,52	144–172
Jászdózsa 1971	24–33	31	159,81 0,98	+1,72	5,47	149–169
	24–50	109	158,09 0,50	—	5,20	142–170
	24–60	186	157,19 0,39	–0,90	5,38	142–170

5. Egy-egy község lakosságánál a felnőttek (24–60 évesek) testmagasságának átlagát nemcsak az öröklött tulajdonságok, a környezeti hatások és a vizsgálat időpontja (utóbbi a szekuláris trend és az akceleráció miatt), hanem a 24–33 éveseknek és főleg az 51–60 éveseknek a vizsgálatokban való részvételi aránya is befolyásolja. A községek egy részében a vizsgált 24–60 évesek 33–40%-a 51–60 év közötti, ezért e községekben a 24–60 éves korcsoportra számított átlagok kissé eltolódnak. A hiba csökkenthető, ha a 24–50 év közöttiek testmagasságának átlagait is megadjuk. Ez annál is inkább kívánatos, mert a falvakban az idősebb korosztályok számaránya a jövőben tovább fokozódik.

A magyar antropológusok 1945 után általában három korcsoportban adják meg a méreteket, de gyakori a középkorúaknak két részre való bontása (40 éven aluliakra és felüliekre), valamint az egész felnőtt lakosság méreteinek korcsoportokra való bontás nélküli közlése is. A korcsoportok aránya közötti legnagyobb eltolódás az „Életkor és termet a nagykunsági magyaroknál” című műben észlelhető (BARTUCZ 1954). A szerző 659 felnőtt nagykunsági férfi testmagasságának átlagát 164,8 cm-ben adja meg, de az életkor szerinti kimutatásból megállapítható, hogy a 659 férfi közül 228 (34,5%) 60 és 84 év közötti, 131 (19,8%) 50–59 éves, és csak 71 (17,5%) a 23–34 évesek száma.

A 24–50 évesek átlaga a külföldi adatokkal jobban összehasonlítható. A finn (MUSTA-KALLIO—TELKKÄ 1950–51, TELKKÄ 1952, KIVALO 1956–59) és a svéd (LUNDMAN 1957) antropológusok a 25–49 éves férfiak és a 20–49 éves nők adatait közlik, a csehszlovákiai TRONIČEK (1960) pedig a 18–50 évesek átlagait adja meg.

6. Adataim összhangban vannak VÉLI (1967) által a kaposvári és Kaposvár-környéki állításköteleseknél (20 éveseknél) kimutatott termetnövekedéssel. VÉLI az 1937 után születetteknél a termet jelentős növekedését mutatta ki, de az általa közölt adatok szerint kisebb mértékű növekedés már az 1926 és 1937 között születetteknél is észlelhető. A VÉLI által kiszámított termetnövekedés 1937 előtt évi 0,0833 cm, utána évi 0,40 cm volt.

A Duna-Tisza közén a 18–23 éves férfiak termete nagyobb mértékben emelkedett, mint a 16–23 éves nőké. A körmendi (EIBEN 1969) és a budapesti (EIBEN—HEGEDŰS—BÁNHEGYI—KIS—MONDA—TASNÁDI 1971) vizsgálatok eredményei alapján ugyanez fokozott mértékben állapítható meg.

IRODALOM

- BARTUCZ, L. (1954): Életkor és termet a nagykunsági magyaroknál. — *Biol. Közl. 1*; 73–82.
- EIBEN, O.: K voproszu ob akceleracii po dannum iszledovanyija v zapadnoj Vengrii po 10-letnej dinamike. — Előadás a Szovjetunió Pedagógiai Tudományos Akadémiája „A növekedés morfológiai, fiziológiai és biológiai problémái” címmel Moszkvában rendezett IX. nemzetközi konferenciáján, 1969. április 16-án. (Megjelenés alatt.)
- (1970): A mai magyar felnőttek termetadatai. (Szakértői jelentés, kézirat, Budapest).
- EIBEN, O.—HEGEDŰS, GY.—BÁNHEGYI, M.—KIS, K.—MONDA, M.—TASNÁDI, I. (1971): Budapesti óvodások és iskolások testi fejlettsége 1968–1969. Bp. Fővárosi KÖJÁL kiadása. Budapest. 99 old.
- FARKAS, GY.—LIPTÁK, P. (1970): Tápé népességének antropológiai vizsgálata. — *Anthrop. Közl. 14*; 35–70.
- KELEMEN, A. (1968): Dömsöd, egy központi fekvésű község népességének embertani helye. — *Anthrop. Közl. 12*; 125–160.
- KIVALO, E. (1956–1959): Antropologische Untersuchung von Bewohnern der Landschaft Nord-Ostbottinen. — *Acta Anatomica Univ. Helsinkiensi 20*; 1–109.
- LIPTÁK, P. (1969): Embertan és emberszármazástan. — Egyetemi tankönyv. Tankönyvkiadó, Budapest.
- LUNDMAN, B. (1957): Antropologische Untersuchung der finnisch-schwedischen Mischbevölkerung im westlichen Mittelschweden. — *Ann. Ac. Sc. Fennicae Ser. A-V. Medica-Anthropologica 63*; 1–23.
- MUSTAKALLIO, M.—TELKKÄ, A. (1951): Antropologische Untersuchung von Bewohnern Süd-Ostbottinen. — *Acta Inst. Anatomica Univ. Helsinkiensi 16*; 1–133.
- TELKKÄ, A. (1952): Antropologische Untersuchung von Bewohnern der Landschaft Häme. — *Ann. Ac. Sc. Fennicae Ser. A-V. Medica — Anthropologica 30*; 1–120.
- TRONIČEK, CH. (1960): Les principaux caractères anthropologiques de la population de Tchécoslovaquie. — VIe Congrès International des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques, Paris. 1; 539.
- VÉLI, GY. (1954): Az ember növekedésének egyes kérdéseiről. — *Biol. Közl. 1*; 137–147.
- (1957): A Kaposvár és környékbeli 1926–36. évi születésű ifjúság növekedéséről. — *Anthrop. Közl. 1*; 51–55.
- (1967): Az akceleráció a felszabadulás előtt és után. — *Anthrop. Közl. 11*; 25–30.
- WALTER, H. (1970): Grundriß der Anthropologie. — München.

DIE SÄKULARE WACHSTUMSÄNDERUNG BEI DEN POPULATIONEN DES DONAU—THEIß-ZWISCHENSTROMLANDES

Von GY. HENKEY,

(Zusammenfassung)

Verfasser befaßt sich mit der Erscheinung des säkularen Trends in acht Ortschaften des Donau—Theiß-Zwischenstromgebietes. Die Daten der 24—33-, 24—50- und 24—60jährigen sind in Tab. 1 und 2 angegeben. Das Wesentliche seiner Beobachtungen läßt sich im folgenden zusammenfassen:

1. Die Körperhöhe der nach 1937 geborenen Personen ist wesentlich größer als die der älteren Altersgruppen, doch läßt sich ein geringerer Körperwuchs bereits bei den Jahrgängen zwischen 1924—1928 nachweisen.

2. Der Durchschnitt der Körperhöhe der 24—50jährigen in den untersuchten acht Ortschaften variiert bei den Männern zwischen 167,96 und 170,13 cm, bei den Frauen zwischen 156,53 und 158,45 cm.

3. Der Körperwuchs der 24—33- und vor allem der 18—23jährigen Männer sowie der der 16—23jährigen Frauen ist wesentlich größer. Aufgrund des bei den nach 1937 geborenen Personen wahrgenommenen Körperwuchses ist zu erwarten, daß Ende der 1980er Jahre die durchschnittliche Körperhöhe der 24—50jährigen im Donau—Theiß-Zwischenstromland bei den Männern um 171,0, bei den Frauen um 158,5 cm sein wird.

4. Bei der Bevölkerung je einer Ortschaft wird der Durchschnitt der Körperhöhe der 24—60jährigen neben den vererbten Eigenschaften und dem Umweltseinwirkungen durch das Untersuchungsjahr sowie den Anteil der 24—33- und vor allem der 51—60jährigen an den Untersuchungen beeinflußt. Zu einem Vergleich hält Verfasser die Angaben der 24—50jährigen für geeignet und schlägt vor, daß auch die anderen Verfasser die diesbezüglichen Daten angeben sollen.

A szerző címe: DR. HENKEY GYULA
Anschr. d. Verf.: H-6000 Kecskemét, Múzeum

